

LA POBRESA I LES INSTITUCIONS ASSISTENCIALS A LA BARCELONA MEDIEVAL

L'HOSPITAL D'EN PERE DESVILAR

L'expansió comercial i militar cap a la Mediterrània va fer augmentar el comerç i la riquesa de Barcelona i la va convertir en una de les primeres potències marítimes europees.

Lloc de la Vilanova de la Mar on Pere Desvilar va fundar el seu hospital l'any 1308

Al voltant de l'antic nucli romà s'havien anat instal·lant gradualment activitats econòmiques artesanals, construccions navals, transportistes i tota mena de mercaders que vivien d'un comerç de distribució. És, però, a començament del segle XIV que la indústria de Barcelona experimenta una gran creixença, seguint el ritme de l'activitat mercantil i marinera. Als barris del nord de la ciutat s'hi va

desenvolupar un veritable nucli industrial tèxtil, amb treballadors dedicats sobretot a la fabricació de teixits de llana, a gran escala, per a ser venuts als mercats exteriors. Coincidint amb aquest desenvolupament, els rics burgesos cada vegada anaven adquirint més força i van aconseguir organitzar-se en diferents grups o mans per obtenir privilegis reials, amb avantatges fiscals i jurídics que els van permetre incidir més en el govern municipal.

L'augment de l'activitat econòmica va propiciar un increment de població urbana, que serà la causa d'una transformació profunda, no estrictament social i econòmica sinó també d'ideologia, amb canvis de mentalitat i comportament. Nous hàbits de costum, acumulació de riqueses en poques mans, grans despeses sumptuàries, expansió de l'artesanat i construcció de grans obres arquitectòniques.

Les institucions hospitaleres eclesiàstiques, que eren la major part de les que fins llavors existien a la ciutat, no eren suficients per assistir l'augment de població urbana. Van ser els barcelonins caritatius, la burgesia i molt especialment els ciutadans honrats i els mercaders, que havien acumulat riqueses i honors, que van sentir la necessitat de protegir els més necessitats i, tant en vida com en les seves darreres voluntats, van fer fundacions o deixes, per a bé d'ànima, a favor d'institucions religioses, especialment a les que acollien pobres i malalts.

Per expressa disposició del seu fundador, l'hospital d'en Pere Desvilar fou conegut amb el nom d'hospital de l'almoïna de Barcelona fundat per Pere Desvilar i, més tard, hospital de Sant Pere i Santa Marta.

Aquest ciutadà honrat de Barcelona, probablement mestre espaser, fou conseller de la ciutat el

1290, conseller segons el 1296, i conseller en cap el 1303 i el 1309.

Els darrers anys del segle XIII o a principis del segle següent va fundar un hospital per a pobres en un edifici amb capella que havia fet construir al barri de Ribera, prop del portal de Sant Daniel, entre la platja, el convent de Santa Clara i el Rec comtal, més o menys on actualment s'alça l'estàtua eqüestre del general Prim, al parc de la Ciutadella.

Per disposicions de 20 d'abril del 1308, Pere Desvilar, sentint-se plenament ciutadà de Barcelona i orgullós del seu règim municipal, volgué que després de la seva mort i la del seu germà Jaume, la institució passés sota regiment i administració del Consell de Cent, dels cònsols de mar o dels prohoms laics de la ciutat, prohibint, malgrat ser un fervent cristià, que estigués sota el govern de qualsevol persona eclesiàstica.

En un primer moment l'hospital es va destinar a acollir i alimentar quatre parents seus pobres, però l'any 1311, poc abans de morir, en testament datat el 28 de juny, davant del notari Jaume de Folquers, va deixar un capital constituït principalment per censals que percebia a les ciutats de Badalona i Barcelona, amb capacitat suficient perquè els pobres beneficiats atesos poguessin ser dotze. Volia que els acollits estiguessin ben tractats perquè es va preocupar de fixar-ne la dieta. Els aliments que rebrien eren: un pa de forment de sedàs, vi fort i no aigualit, carn de moltó o de vedella, i en dies d'abstinència peix, formatge o ous, una ració de cuinat decentment cuit, tant en dia de carn com en dia de peix. Si sobrava alguna cosa, se la podien endur a casa seva. El menjar se'ls servia entre les 9 del matí i el migdia.

Va determinar també que s'habilités una estança com a dormitori. Sembla que els primers anys, l'objectiu de la institució, com el nom d'almoïna indica, era només facilitar aliments a un nombre determinat de pobres. No era, doncs, un lloc on s'hi pogués pernoctar. També el mateix Desvilar hi va fundar una capellania a fi que un sacerdot pogués celebrar perpètuament una missa a l'altar principal de la capella, dedicat a sant Pere apòstol i santa Marta, en honor de Déu i de la Verge Maria i per la salut i repòs de la seva ànima.

Església de Santa Marta de l'Hospital de Pere Desvilar que l'any 1735 va ser traslladat a la Riera de Sant Joan.

Després de la mort de Pere Desvilar, els ciutadans de Barcelona van continuar protegint la institució amb deixes testamentàries. Cal remarcar la del ciutadà Guillem Deuslondé, que l'any 1323 n'hi féu una per valor de cent mil sous que va permetre ampliar fins a 182 les racions alimentàries a distribuir i adquirir uns molins a les basses de Sant Pere que van produir unes rendes considerables.

La prosperitat adquirida en èpoques anteriors es va veure estroncada per les males anyades que a partir de l'any 1310 va tenir la Corona d'Aragó i que va culminar en una terrible crisi alimentària el 1333, a causa d'una pèssima collita de blat. La memòria popular ha recordat aquest any com "lo mal any primer". L'escassetat va ser general i els preus van

augmentar de tal manera que, malgrat que el Consell de Cent va subvencionar el preu del blat per posar-lo a l'abast de tothom i va procurar adquirir-ne de diverses procedències, no va poder evitar que la fam i la mortaldat s'estenguessin per la ciutat i la pagesia pobra.

Traça de l'altar major de l'església de l'antic Hospital de Sant Pere i Santa Marta, de Pere Costa, que no va arribar a construir-se

Una població mal alimentada va ser terreny abonat per a l'aparició de malalties i de brots epidèmics. En aquest context de misèria generalitzada un factor accidental, molt greu, fou la pesta negra, que va arribar a Barcelona l'any 1348 i que va delmar quasi la meitat de la població. La disminució de la població i, per tant, de la producció va causar una minva en les rendes agràries de la noblesa, la qual va reaccionar agreujant l'explotació i la subjugació de les classes populars.

Les institucions assistencials de la ciutat: els hospitals laics i eclesiàstics, la Pia Almoïna de la catedral, els ordes conventuals i els bacins dels pobres de les parròquies, es van veure impossibilitats de poder atendre tanta necessitat.

És possible que les epidèmies i els canvis socials que van provocar fossin la causa de la preocupació demostrada pels consellers pel que fa al bon govern de la ciutat i la inquietud per millorar les seves condicions de salubritat.

El Consell nomenava anualment dos prohoms que juraven exercir el càrrec d'administradors de l'hospital de Pere Desvilar amb lleialtat i diligència. Aquests administradors, per una concessió de Pere III de 1376, quedaven lliures i immunes de tot servei a l'exèrcit, excepció feta de si hi assistia el rei o el seu primogènit. També el Consell nomenava un metge i tenia control sobre les medicines que subministraven els especiers.

Amb el temps, l'hospital es devia quedar petit i el Consell l'any 1370 es decidí ampliar-lo. Es devien construir dues sales per a malats, amb separació d'homes i dones, i una sala per a nens i nenes expòsits.

L'hospital disposava d'horta on s'hi cultivava espècies i herbes medicinals, a més d'hortalisses i alguns arbres fruiters. La documentació indica que en anys de misèria els veïns saltaven la tàpia de l'hospital per robar-hi fruita i hortalisses.

El Consell de Cent, el Capítol de la Catedral i sobretot el rei Martí l'Humà van promoure la unió dels establiments assistencials de la ciutat en un de sol: l'Hospital de la Santa Creu. Aquesta unió fou confirmada per butlla del papa Benet XIII en data 5 de setembre de 1401. Després de la unió dels hospitals de la ciutat, el de Pere Desvilar, potser per deficiència del contracte, devia només ingressar la infermeria a l'Hospital de la Santa Creu, amb una bona part de rendes, bens i drets de l'hospital, però no la causa pia del llinatge del fundador que va continuar administrada pel Consell, que va mantenir les

obligacions d'alimentar un determinat nombre de pobres.

Porta de l'església de Santa Marta traslladada al pavelló de les cuines de l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau, avui dia transformat en la cafeteria de l'hospital.

L'hospital fou enderrocat l'any 1717, quan Felip V va fer enderrocar el barri de Ribera. Ben aviat, però, l'Ajuntament va adquirir al marquès de Sentmenat, per 2000 lliures, uns terrenys situats al carrer de la Riera de Sant Joan per tal d'aixecar-hi novament aquest centre. El 1735 es va posar la primera pedra a la capella del nou l'hospital, una de les primeres esglésies barroques construïdes a la ciutat, amb un interior projectat pel mestre d'obres municipal Josep Juli i Fabregat i dedicada a sant Pere i santa Marta.

S'en conserva una traça, custodiada a la Biblioteca de Catalunya, d'un magnífic l'altar major de l'escultor barroc Pere Costa, obra projectada però no construïda.

**Durant l'edat mitjana, els devots de santa Marta, quan sortien de viatge, imploraven a la santa dient:
"Santa Marta venerada, feu-me trobar posada
honrada"**

L'hospital va funcionar de forma autònoma fins al 1841, en què va passar a dependre altre cop de l'hospital de la Santa Creu. L'església va persistir fins a la reforma de la Via Laietana l'any 1912. La façana, amb la imatge de santa Marta, patrona de la Confraria dels hostalers i taverners, obra de l'escultor Benet Sunyer, deixeble de Carles Grau, fou reconstruïda a l'entrada del pavelló de les cuines del nou hospital de la Santa Creu i Sant Pau. En l'actualitat és la cafeteria de l'hospital.

(Aquest treball ha estat publicat al setmanari Catalunya Cristiana de l'Arquebisbat de Barcelona el dia 26 d'agost de 2010)

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement No Comercial Sense ObraDerivada 3.0 No adaptada de Creative Commons